

TC. İNKILAP TARİHİ ATATÜRKÇÜLÜK DERSİ

V. ÜNİTE: DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI

YALIKÖY İMAM HATİP
ORTAOKULU

MUSTAFA YAZGAN

TRABZON - MXXIX

Çok Partili Yaşama Geçiş Çalışmaları

"Millî egemenlik esasına dayalı ve özellikle cumhuriyet idaresine sahip bulunan memleketlerde siyasi partilerin varlıkları doğaldır.." M. Kemal ATATÜRK

Demokrasi: Siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimi.

Demokrasinin Temel İlkeleri

- ✓ Milli Egemenlik
- ✓ Seçme ve seçilme
- ✓ Katılım
- ✓ Özgürlük
- ✓ Kuvvetler Ayrılığı (Yasama, Yürütme ve Yargı)
- ✓ Eşitlik
- ✓ Çoğulculuk
- ✓ Çoğunlukçuluk
- ✓ Hukuk Devleti

Demokratik devletlerin özellikleri:

- ✓ Demokratik devletlerde belirli aralıklarla seçimler yapılmalıdır.
- ✓ Oylar genel ve eşit olmalıdır.
- ✓ Seçimlerde gizli oylama, açık sayım yapılmalıdır.
- ✓ Demokratik devletlerde insanlar düşündüklerini özgürce ifade edebilmelidir.
- ✓ Çoğunluğa yönetim hakkı tanınmalı ve azınlığın hakları korunmalıdır.
- ✓ İnsanlar düşüncelerini başka insanlara ulaştırmak için bir araya gelip sivil toplum örgütü kurabilirler ve propaganda yapabilmeliler.

Ülkemizde Demokratikleşmeye Yönelik Atılan Adımlar

- ✓ TBMM'nin açılması (23 Nisan 1920)
- ✓ Teşkilat-ı Esasi (20 Ocak 1921)
- ✓ Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922)
- ✓ Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923)
- ✓ Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924)
- ✓ Seçmen yaşının 22'den 18'e indirilmesi
- ✓ Çok partili hayata geçiş denemeleri
- ✓ Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi

Fırka: Siyasi parti demektir.

"Kimi kişilerin yazılı olarak bildirdikleri düşüncelerden ve halkla yaptığım konuşmalardan çok yararlandım. En sonu 8 Nisan 1923'te, görüşlerimi dokuz ilkede saptadım. İkinci Büyük Millet Meclisi'nin seçimi sırasında bastırıp yayımladığım bu program, partimizin kuruluşuna temel olmuştur.. M. Kemal

CUMHURİYET HALK FIRKASI (9 EYLÜL 1923)

Mustafa Kemal, Millî egemenliğin halk tarafından ve halk için uygulanmasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi tam anlamıyla çağdaş, demokratik bir devlet hâline getirmek amacındaydı. Bu sebeple bir siyasal partinin gerekli olduğunu vurguladı ve 9 Eylül 1923'te "Halk Fırkası" adıyla yeni Türk devletinin ilk siyasi partisi kurulmuş oldu.

"..Milletin her sınıf halkından, hatta İslam dünyasının en uzak köşelerinden bana ebedi olarak iftihar duyacağım şekilde gösterilen teveccüh ve itimada layık olabilmek için en mütevazı bir millet ferdi sıfatıyla hayatımın sonuna kadar vatanın hayrına vakfeylemek emeliyle barıştan sonra Halkçılık esası üzerine dayanan ve Halk Fırkası adıyla siyasi bir fırka kurmak niyetindeyim.. 6 Aralık 1922 M. Kemal

Cumhuriyet Halk Fırkasının Genel Özellikleri

- ✓ Kurucusu ve partinin ilk genel başkanı Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.
- ✓ Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizde kurulan ilk siyasi parti olmuştur.
- ✓ Partinin kurulmasıyla birlikte mecliste var olan Müdafaa-i hukuk grubunun görevi bitmiştir.
- ✓ İlk ismi Halk Fırkası olan parti, Cumhuriyet'in ilanından sonra Cumhuriyet Halk Fırkası kısa bir süre sonrada Cumhuriyet Halk Partisi ismini almıştır.
- ✓ Parti programında 6 Atatürk ilkesi temeli oluşturmaktadır.
- ✓ Ekonomide Devletçilik ilkesini benimsemiştir.
- ✓ Atatürk ilkelerinin ve inkılaplarının uygulayıcısı olmuştur.
- ✓ Parti 1946 yılına kadar ülkedeki tek parti, 1950 yılına kadar da tek iktidar partisi olmuştur.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924 – 5 Haziran 1925)

Ülkemizin ilk muhalefet partisi olmuştur. Partinin kurucuları ise Milli Mücadele Dönemi'nin önemli isimleri olan Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy ve Adnan Adıvar'dır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları aynı zamanda ordu mensubu subaylardır. TBMM'nin ordu mensuplarının siyasi partiler içinde yer alamayacağını kararlaştıran kanun çıkarması üzerine parti kurucuları ordudaki görevlerinden istifa etmek zorunda kalmışlardır.

- ❖ Parti CHF'den farklı olarak ekonomide **liberalizmi** benimsemiştir.

Liberalizm (Serbest Ekonomi): Bireyin özgür olmasını ve ekonomik güçler arasında özgür yarışmayı, devletin bireyler, sınıflar ve uluslararası ekonomik ilişkilere karışmamasını isteyen siyasal ve ekonomik öğretiyi liberalizm denir.

- ❖ Parti programında yer alan "Partimiz dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır.." ifadesi partiye zamanla Cumhuriyet karşıtlarının (eski rejim yanlıları) sızmasına sebep olmuştur.

Parti programında yer alan Partimiz dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır ifadesi üzerine, rejim ve laiklik karşıtları partiye üye olmaya başladı ve bu üyelere bazılarının Şeyh Said isyanıyla ilgisi olduğu gerekçesiyle Takrir-i Sükun Kanunu ile 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Genel Özellikleri

- ✓ İlk muhalefet partisidir.
- ✓ Ekonomide liberalizm ilkesini benimsemiştir.
- ✓ Partinin programında "Partimiz dinsel düşünce ve inançlara saygılıdır.." ifadesi yer alır.
- ✓ Partiye üye olan bazı kişilerin Şeyh Said isyanı ile bağlantısının tespit edilmesi üzerine parti kapatılmıştır.
- ✓ Partinin kısa sürede kapatılması **ülkemin henüz çok partili demokratik hayata hazır olmadığı** göstergesidir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası (1 2 Ağustos - 1 8 Aralık 1 930)

1 929 Dünya Ekonomik Buhranının meydana getirdiği ekonomik sıkıntıların yanında, CHF'ye karşı basında ve mecliste birtakım hoşnutsuzluklar oluşmaya başladı. Mustafa Kemal, çok partili siyasal hayata geçilmesinin, yaşanan sıkıntıların giderilmesi için çözüm olabileceğini düşündü.

Mustafa Kemal, halkın görüşleri meclise daha çok yansımaları ve hükümeti denetleyen bir muhalefetin olması gerekliliği sebebiyle yeni bir partinin kurulması gerektiğini vurguladı. Bu amaçla harekete geçen Mustafa Kemal, yeni muhalefet partisinin kurucusu olarak Eski Başbakan Fethi Bey'i düşündü. Fethi Bey'le anlaştı. Partinin ismi Mustafa Kemal tarafından belirlendi: Serbest Cumhuriyet Fırkası

"Bu fırkalar benim iki evladım gibi olacak. Bir baba nasıl iki evladına eşit davranırsa ben de bu iki fırkaya eşit davranacağım. Bundan emin olunuz. Bu girişim memleket için çok hayırlı sonuçlar verecektir.", M. Kemal

Yeni kurulan parti;

- ✓ Ekonomide liberalizm ilkesini benimsemiş,
- ✓ Atatürk ilkelerinden Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik ilkelerinden asla taviz vermeyeceğini belirtmiştir.
- ✓ Fakat kısa süre içinde rejim karşıtlarının partiye üye olması üzerine kurucusu Ali Fethi Okyar tarafından parti fes (kapatılmış) edilmiştir.

Kurulan iki partinin kısa sürede kapatılması halkın henüz çok partili demokratik hayata hazır olmadığını göstermiş bunun üzerine 1 946 yılına kadar çok partili hayata geçiş denemesi yapılmamıştır.

MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ (1 5 Haziran 1 926)

Cumhuriyetten ve yapılan inkılaplardan rahatsız olan kesimler, yapılan inkılapları durdurmak ve eski rejimi tekrar getirmek amacıyla Mustafa Kemal'in öldürülmesi gerektiğini düşünerek Mustafa Kemal'e suikast planlamışlardır.

Batı Anadolu'yu kapsayan yurt gezisi planlayan Mustafa Kemal'e İzmir'de suikast girişiminde bulunmayı tasarladılar. Mustafa Kemal'in, bir günlük gecikme ile İzmir'e gelecek olması suikastçıları Yunanistan'a kaçırarak olan motorcu Giritli Şevki'nin korkuya kapılarak ihbar etmesiyle sonuçsuz kalmıştır.

Suikast girişiminde bulunan 13 kişi güvenlik güçleri tarafından yakalanarak İstiklal Mahkemeleri tarafından yargılanarak cezalandırıldılar.

Cumhuriyet'e ve inkılaplara yönelik bir tehdit olan Atatürk'e suikast girişimi Türk milleti tarafından nefretle karşılanmış yurt genelinde protesto edilmiş halk Mustafa Kemal'e ve inkılaplara sahip çıkmıştır.

Mustafa Kemal'e suikast girişimi toplumda yenilikleri, inkılapları ve laikliği istemeyenlerin, cumhuriyet rejimine karşı olanların bulunduğu göstergesidir.

"Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır." Mustafa Kemal

TÜRKİYE CUMHURİYETİNE YÖNELİK TEHDİTLER

Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ve Halifeliğin kaldırılması gibi siyasal alanda yaşanan gelişmeleri hukuk alanında, toplum yaşantısında, eğitim ve kültür hayatında yapılan inkılaplar izlemiştir. Yapılan bu inkılapların temel hedefi Türk toplumunu her yönüyle çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak olsa da. Kısa sürede yaşanan bu değişim siyasal ve toplumsal alanda birtakım tepkileri ve tehditleri de beraberinde getirmiştir.

Rejime Karşı Yapılan İlk İsyan Şeyh Said Ayaklanması (1925)

Şeyh Sait tarafından Diyarbakır'a bağlı olan Ergani ilçesinin Piran köyünde başlamıştır.

İsyanının Sebepleri:

- ✓ Cumhuriyet'in ilanı ve Halifeliğin kaldırılması bazı kişilerin çıkarlarına aykırı düşmüş ve bu kişiler "Din elden gidiyor" propagandası yaparak halkı isyana teşvik etmiştir.

MUSTAFA YAZGAN

- ✓ şeyh Sait ve adamlarının Hilafet ve Saltanat rejimini geri getirmek istemeleri,
- ✓ Terakkiperver Cumhuriyet Partisinin Halifelikđin kaldırılmasına sert tepki vermesi ve parti programına Partimiz dini inançlara saygılıdır ifadesini koyması,
- ✓ O dönemde gündemde olan Musul meselesini İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda çözebilmek amacıyla bölge halkını kışkırtması ve ayaklanmaları için destekte bulunması,
- ✓ Doęu ve Güneydoęu'da yer alan bazı aşiretlerin Cumhuriyetle beraber etkilerini kaybetmeleri üzerine isyancıları desteklemesi üzerine isyan büyümüşür.

İsyana Karşı Alınan Tedbirler

- ✓ Bölgede huzurun sağlanabilmesi ve ayaklanmanın bastırabilmesi için bölgeye TBMM tarafından ordu gönderilmiştir.
- ✓ Doęu ve Güneydoęu'da bölgesel olarak seferberlik ilan edilmiştir.
- ✓ Bozulan asayiş sağlamak amacıyla Takrir-i Sükun Yasası çıkarıldı ve İstiklal Mahkemeleri kurularak suçlular cezalandırıldı.

İsyanının Sonuçları

- ✓ 5 Haziran 1925'de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ayaklanmada etkisi olduğu gerekçesiyle kapatılır.
- ✓ Ayaklanmanın ortaya çıktığı günlerde İngilizlerle görüşüğümüz Musul meselesinin yeterince ilgilenilememesine sebep oluş ve 1926'da Ankara Antlaşması ile Musul ve Kerkük İngiltere'ye verilmiştir.
- ✓ Türkiye Cumhuriyetine, laikliğe ve inkılaplara karşı yapılmış olan ilk isyan bastırılmıştır.
- ✓ Bu isyan ülkenin henüz çok partili hayata geçiş için uygun olmadığını göstermiş ve ilk çok partili hayat denemesi başarısız olmuştur.

Bu durum demokrasinin de tam anlamıyla uygulanamadığını göstermektedir.

Menemen (Kubilay) Olayı (1930)

1930'da Ali Fethi Okyar Serbest Cumhuriyet Fırkası kurmuş. Fakat partinin inkılap karşıtlarının sığınağı haline gelmesi üzerine partiyi kendi isteğiyle kapatmıştı.

Partinin kapatıldıktan sonra cumhuriyet ve inkılap karşıtları 23 Aralık 1930'da Derviş Mehmet ve destekçileri, "Şeriat isteriz.." diyerek İzmir'in Menemen kasabasında isyan çıkardı.

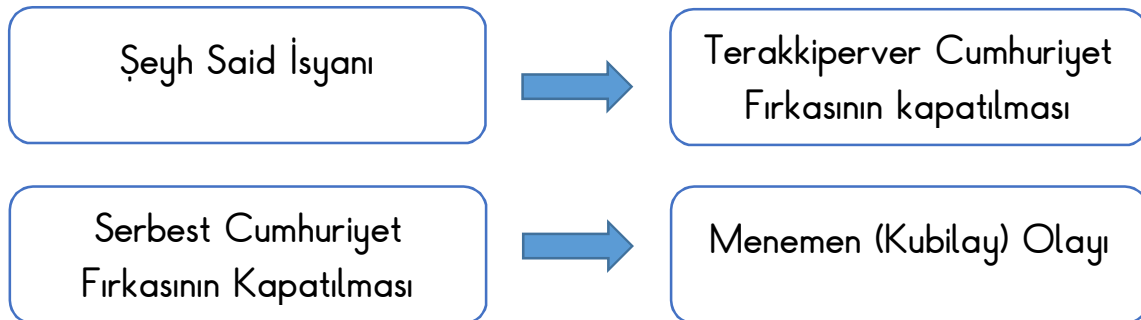
Olaya müdahale etmek için görevlendirilen öğretmen asteğmen Kubilay, şehit edildi. Bu olay ile daha da cesaretlenen isyancılar halkı inkılaplara ve rejimine karşı kıskırtarak ilerlediler. Bunun üzerine bölgeye yeni askeri birlikler sevk edildi ve isyan kısa sürede bastırıldı. İsyanı karışanlar askerî mahkemede yargılanarak cezalandırıldılar.

Kubilay Olayı

- ✓ Cumhuriyetin, laikliğin ve inkılapların tehdit altında olduğunu kanıtlamıştır.
- ✓ Laiklik ilkesinin toplumda yerleşmesinin önemini ortaya koymuştur.
- ✓ Türk halkı bu olaya çok büyük tepki göstermiş, yurdun değişik yerlerinde olayı protesto etmek amacıyla mitingler düzenlenmiştir.

Çok partili hayat denemelerinde rejim karşıtlarının muhalefet partilerinin etrafında toplanmaları toplumun demokrasiye henüz hazır olmadığının göstergesidir.

İktidar: Ülkeyi yönetme gücünü elinde bulunduran partiye verilen addır.

Muhalefet Partisi: İktidar partisini ve yapmış olduğu icraatları deneyleyen partiye verilen addır.